

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-9896-2021-74

VYUŽITÍ NÁSTROJE MÍSTNÍHO REFERENDA V REGIONECH ČESKÉ REPUBLIKY V LETECH 2000–2020

Use of the local referendum tool in the regions of the Czech Republic in
the years 2000–2020

PETR BLÁHA

Katedra politologie | Department of Political Science
Filozofická fakulta | Faculty of Arts
Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem | J. E. Purkyně University in Ústí nad Labem
✉ Pasteurova 13, 400 96, Ústí nad Labem, Czech Republic
E-mail: petr.blahaml@ujep.cz

Anotace

Příspěvek na základě dostupných dat o místních referendech v České republice vysvětluje používání toho nástroje v jednotlivých krajích. Za pomoci mezikrajové komparace a popisné statistiky vysvětluje vývoj využívání tohoto nástroje. Ukazuje, ve kterých letech byl tento nástroj používán nejčastěji a vysvětluje důvody, zároveň sleduje, zda mezi jednotlivými roky docházelo k výraznějším změnám. V další části se text zaměřuje na míru závaznosti referend a vývoj v jednotlivých letech. Na základě toho se snaží ukázat, jestli v rámci užití referend došlo k nějakému vývoji v efektivitě využívání místního referenda. V poslední části jsou srovnány jednotlivé kraje jak v počtu realizovaných referend, ale v počtu závazných referend. To ukazuje, že v některých krajích se referenda používají daleko méně, jelikož zde zpravidla nejsou úspěšná (Praha a Liberecký kraj). Z výsledků je zřejmé, že se využívání v jednotlivých krajích výrazně odlišuje, ale obecně lze konstatovat, že nástroj referenda je využíván velmi efektivně a účelně. A pokud se v krajích referenda nedaří, nejsou obvykle moc využívána.

Klíčová slova

referendum, kraj, participace

Annotation

This paper aims to explain the use of the local referendum (as a tool of direct democracy) in the Czech Republic at the regional level. Using interregional comparison and descriptive statistics, the paper explains the evolution and the use of this tool and shows in which years this tool of direct democracy was used most often. More specifically, the paper tries to analyse while there have been significant changes in use of local referendum in long-term. Furthermore, the paper focuses on the degree of usage of referendums and development in individual years. On this basis, it shows whether there have been any developments on the effectiveness of the use of the local referendum in the context of the usage. Finally, the individual regions are compared, but not in the number of referendums carried out, but in the number of binding referendums. This shows that in some regions the local referendums are used much less, as they are usually not successful here (the capital city of Prague and the Liberec Region). The paper shows that the use of local referendum differs significantly from region to region, but in general it can be stated that usage of the referendum instrument is very effective. And if referendums in each region fails, they future use significantly decreases.

Key words

referendum, region, participation

JEL classification: D72

1. Úvod

Současné sociální vědy se napříč svými subdisciplínami shodují na (dle až nečekaného konsensu) nesporném faktu, že společnost se nachází v krizi. A může se jednat o krizi morálních hodnot, krizi politického stranictví (Kubát 2013) či obecně krizi politiky (Drulák 2012), nicméně je nutné si uvědomit, že téma krize demokracie není ani v českém prostředí nikterak novým fenoménem, ale objevovalo se již v období tzv. první republiky, kdy Josef Ludvík Fischer navrhoval zavedení skladebné demokracie (Fischer 2005), ta ve své nejhlubší podstatě měla principy zastupitelské demokracie nahradit modelem ne nepodobným moderním modelům demokracie

postavených na široké participace, tedy podobně jako navrhuje současné krize řešit například della Porta (Della Porta 2013). Souvisejícím fenoménem jdoucím ruku v ruce s krizí politiky je pak jev korupce, který je ve veřejném diskursu a na veřejné mínění má velmi výrazný dopad (Naxera 2015).

Velmi intenzivně se pak začíná diskutovat i o krizi tzv. občanského sektoru a s ní související klesající mírou občanské participace (Frič 2016), ta bývá často vysvětlována nedostatečným zájmem občanů. Nicméně tvrzení o nedostatečném rozvoji občanské společnosti je v určité perspektivě jakousi mantrou odvolávající se zejména na autoritu slavného výroku Ralfa Dahrendorfa o nutnosti tří generací k etablování funkční občanské společnosti (Dahrendorf 1991). Ondřej Císař ve své studii o politickém aktivismu poukazuje na skutečnost, že míra občanského aktivismu musí být zdaleka tak tristní, jak ukazují výzkumy, protože Důležitou roli spíše hraje otázka toho, jak je u výzkumníků participace chápána (Císař 2008: 25). Pokud je brána v úvahu individuální participace poměřovaná organizovaným členstvím, tak jsou ukazatele v zemích střední a východní Evropy obecně nízké, snad jen s výjimkou odborových organizací, které je však možné chápat zčásti i jako postkomunistické dědictví. Tyto údaje jsou nesporné, ale poněkud redukcující, protože pokud další badatelé zaměřili pozornost od individuální participace směrem k organizační úrovni, tak vystupuje na povrch poměrně rozvinutá síť advokačních organizací. To však značně rozporuje závěry prvního přístupu. Mezi způsoby občanské participace však patří i jiné aktivity, jakými je například účast v místních referendech. Právě ta se v kontextu České republiky pokusíme analyzovat v následujícím textu, který se pokusí zodpovědět na následující otázky:

- Jak intenzivně jsou využívána v České republice místní referenda?
- Jaká je míra úspěšnosti referend?
- Jsou rozdíly mezi využíváním referend v jednotlivých krajích?

2. Místní referendum a participace v České republice

2.1 Přímá demokracie a alternativní modely

Přímá demokracie v rámci politického myšlení není rozhodně nikterak novým výdobytkem, ostatně již antická demokracie se následně transformovala směrem k zastupitelskému modelu zejména z důvodů, že občané neměli až takový zájem podílet se na správě věcech veřejných. Nicméně do širší diskuse se vrátila zejména s kontraktualistickým obratem v novověkém politickém myšlení a dílem J.J. Rousseaua (Rousseau 2002), kde prezentuje princip takzvané obecné vůle. Stulík však upozorňuje na to, že obecná vůle v tomto pojetí není matematickým součtem hlasů všech občanů, ale spíše principem společného dobra (Stulík 2016: 155), avšak dává doporučení, aby se lid scházel pravidelně scházel o rozhodoval o politických otázkách, přičemž právě vůle lidu je nadřazena rozhodnutí úředníků (Rousseau 2002: 104-105).

V souvislosti s dalším vývojem moderního politického myšlení a demokratické teorie se dostává stále větší pozornosti i alternativním modelům, které se snaží hledat alternativy k zastupitelskému modelu a možnosti k většímu zapojení občanů do rozhodování o politických záležitostech, například konsociační demokracie (Charvát 2018). Hlavním z těchto modelů je pak modely participativní demokracie spojená zejména s teoretickým dílem Carole Pateman (2000) na níž se dnes navazuje ve světě využíváním tzv. participativního rozpočtu a druhým modelem je deliberativní demokracie, jejíž rozpracování a popularizaci podnítil zejména Jürgen Habermas. V současné době se však řada teoretiků zabývá tím, že oba modely demokracie mají de facto podobná východiska i cíle, což výrazněji rozpracovala Diana Mutz (Mutz 2006). Tyto dnes hodně diskutované modely zpravidla naráží na skutečnost, že jsou jen velmi obtížně realizovatelné na celostátní úrovni, proto by z našeho pohledu mohla jevit jako nejpodstatnější tzv. třetí generace deliberativní, která se začala intenzivně zabývat otázkou praktické realizace tzv. deliberativních fór (Sekerák 2015: 10), jež by mohly odstranit konceptuální nedostatky a problematické momenty provedení procesu deliberace (a vlastně i procesu přímé demokracie) v prostředí masových demokracií.

To je ostatně problém, na který poukázal Robert A. Dahl ve své knize *On Democracy*, kde zastává pozici, že zásadním faktorem ovlivňujícím možnosti realizace širší participace občanů a případné přímé demokracie je velikost dané jednotky jako územně, tak počtem obyvatel, kdy samozřejmě platí nepřímá úměra. Tedy čím menší jednotka, tím větší možnosti realizace (Dahl 1998: 103-118). Společně většině doposud realizovaných pokusů ve světě je řešení otázek, které bychom mohli považovat za méně zásadní pro společnost (Znoj, Bíba, Vargovčíková 2014: 89), snad s výjimkou technicky velmi úspěšného, ale legislativně nakonec neúspěšného pokusu s vypracováním nové ústavy Islandu (Bláha 2015; Della Porta 2020), který následoval po historickém prvním vítězství levice v parlamentních volbách (Maškarinec 2009). Nicméně i tento případ ukázal, že možnost participace občanů na otázkách celostátní úrovně může velmi dobře fungovat.

2.2 Referendum v kontextu politické participace

Jako nejtypičtější příklad občanské participace v liberálních demokraciích bývá často uváděna volební účast, která však má v mnoha zemích v posledních letech spíše sestupnou tendenci. Tomuto jevu byla i v českém prostředí věnována v nedávné době poměrně značná pozornost, jak na úrovni národní (Linek 2010; Linek 2013) tak v mezinárodní komparaci (Nový 2015), pozornosti se dostává i nekonvenčním formám politické participace (Císař, Navrátil, Vráblíková 2011), ale uchopení fenoménu místních referend (Havlík 2015) na teoretické úrovni v České republice je poněkud problematické. Autoři se poměrně rozcházejí v názlehu na tuto problematiku. Podle názlehu Pavola Friče se jedná o participační techniku stojící na hranici mezi participací konvenční a nekonvenční (Frič 2016: 99), avšak stále se jedná spolu s volbami do komunálních zastupitelstev o nejučinnější nástroj ovlivňování politiky občanskou participací na komunální úrovni (Čermák, Vobecká, Bernard, Illner, Kostecký, Patočková, Stachová, Vajdová 2011), za naprosto legitimní nástroj referenda považuje i Michael L. Smith (2009). Problém však nastává v chápání místního referenda jako hraničního typu participace z hlediska konvenčnosti. Místní referendum je společně s krajským referendem zakotveno v právním řádu České republiky, na rozdíl od zákona o celostátním referendu¹, který doposud nevešel v platnost. Nicméně právě to, je skutečnost, která je nejvíce kontroverzní, neboť určitý náhlel staví na hranu konvenčnosti legální akt občanské participace ukotvený v legislativě. Důvodem je skutečnost, že místní referenda jsou ve velké míře využíván jako nástroj protestního chování občanů a častým vyvolavatelem referend jsou organizace občanské společnosti či občanskí aktivisté. My se však snažíme chápat v našem případě občanskou společnost a participaci spíše v kontextu toho, jak je chápe Alexis de Tocqueville, tedy jako specifické školy demokracie, jejichž odbourání by vedlo ke snížení míry demokracie a z tohoto důvodu zájem občanů chápeme jako žádoucí jev a nesnažíme se jej posuzovat z celostátní úrovně.

2.3 Legislativní ukotvení referenda

Zákon o místním referendu je součástí legislativy již od roku 1992, kdy nabyl účinnosti zákon č.298/1992 Sb. Další právní úpravy se týkaly zejména otázek platnosti a závaznosti, a to konkrétně zákon č. 22/2004 Sb. a zákon č. 169/2008 Sb., který přinesl poměrně výrazné zjednodušení v otázce místních referend. Referendum lze v České republice vyvolat v zásadě dvojím způsobem, a to rozhodnutím zastupitelstva či návrhem přípravného výboru. Ten však stejně musí být následován vyhlášením zastupitelstva. K podání návrhu (v případě přípravného výboru) je však nutné doložit i předem stanovený počet procent podpisů oprávněných obyvatel, který je nepřímou úměrou velikosti obce. Zákon č. 169/2008 Sb. předložený vládou Mirka Topolánka v roce 2007 přinesl v prvé řadě komplikace ve schvalovacím procesu (Balík 2017: 65), ale i odlišení kvóra pro platnost a závaznost, které by bylo skutečně odlišující. Hranice pro platnost referenda byla snížena na 35 %. Což mělo mít za následek i vyšší šanci na realizovatelnost referend ve větších obcích.

2.4 Referendum jako nástroj regionální identity?

Česká republika je specifická v oblasti poměrně silné homogenity obyvatelstva, která zabraňuje nebo spíše tlumí výraznější regionální rozdíly v oblasti identity obyvatel. Pokud se jedná o rozdíly mezi jednotlivými kraji, tak jsou determinovány spíše socioekonomickým statusem, který nezřídka ovlivňuje politickou orientaci a míru participace obyvatel. Zatímco v jiných zemích jsou referenda často projevem regionální identity (Stjepanović, Tierney 2019). V českém prostředí dosahuje na velmi specifické postavení hlavní město Praha, které je zároveň samostatným krajem (Blažek, Uhlíř 2007), ostatní kraje vykazují specifické hodnoty míry politické důvěry a participace spíše v souvislosti s politickou situací (Čermák, Mikešová, Stachová 2016), v důsledku čehož se regiony často rozvíjí značně asymetricky a míra decentralizace regionální politiky vede k výrazným rozdílům, kdy některé regiony mají status „strukturálně postižených“ (Baun, Marek 2007), což se projevuje nejen v otázce referend, ale i obecně politické reprezentace, kde až na výjimky absentují výraznější političtí aktéři regionální charakteru (Pink, Eibl 2018). Referendum tak nelze chápat jako projev regionalismu, ale spíše jako symptom politické a socioekonomické situace daného kraje, které reflektují vůli a spokojenost občanů v souvislosti s potřebou zasahovat do věcí veřejných.

3. Metody

Metodologicky se text opírá o základní deskriptivní analýzu ve spojení s popisnou statistikou. Jeho cílem je zachytit dynamiku použití nástroje referenda v jednotlivých krajích České republiky. Nashromážděná data tak byla tříděna podle specifických proměnných, kdy klíčové kategorie byly rok konání referenda (ordinální proměnná),

¹ V České republice proběhlo referendum na celostátní úrovni v roce 2003 a týkalo se vstupu do Evropské unie, avšak bylo vyhlášeno ad hoc.

kraj, ve kterém se referendum konalo (nominální proměnná) a závaznost (binární proměnná). Pomocí třídění prvního stupně pak byly zjištěny jednotlivé četnosti těchto proměnných.

Text tak shrnuje jak vývoj četnosti referend za jednotlivé roky od zavedení tohoto nástroje do praxe, tak využití nástroje v jednotlivých krajích. Vzhledem k nerovnoměrnému rozložení referend napříč lety i krajů pracujeme primárně s kumulativní četností, která nám ukazuje skutečné počty referend v krajích, a nikoliv relativní poměry. Ty sice mohou ukázat poměry mezi jednotlivými krajů či roky, ale z hlediska transparentnosti sdělení je považujeme za ne zcela vhodné, jelikož neukazují celkové počty a z grafického znázornění kumulativní četnosti pomocí sloupcových grafů jsou tyto poměry taktéž zřejmé.

4. Data a analýza

Doposud žádná dostupná aktuální analýza místních referend v českém prostředí nepracuje s kompletním seznamem uskutečněných referend. Pro naši analýzu jsme potřebovali kvantifikované údaje o proběhlých místních referendech v České republice. Údaje o místních referendech od roku 2006 je možné získat prostřednictvím webových stránek Ministerstva vnitra České republiky, které údaje shromažďuje. Údaje o referendech starších bylo možné čerpat z literatury, kde jim pozornost věnuje zejména Michael L. Smith (2007), ale rozhodli jsme se vyjít dále z informací dostupných ve zmíněné internetové databázi, tedy z let 2006–2020, protože vzhledem k ohlašovací povinnosti vůči ministerstvu vnitra České republiky by tato databáze měla být neúplnějším zdrojem informací. Pro naše potřeby jsme z výzkumu vyloučili referenda, u nichž nebyl oznámen výsledek, pokud se jej nepodařilo dohledat v alternativních zdrojích, například v médiích, a v případech referend rozhodujících o vícero otázkách jsme se rozhodli tato referenda počítat jako jedno, nikoliv za každou otázku zvlášť.

4.1 Celkové počty místních referend v ČR

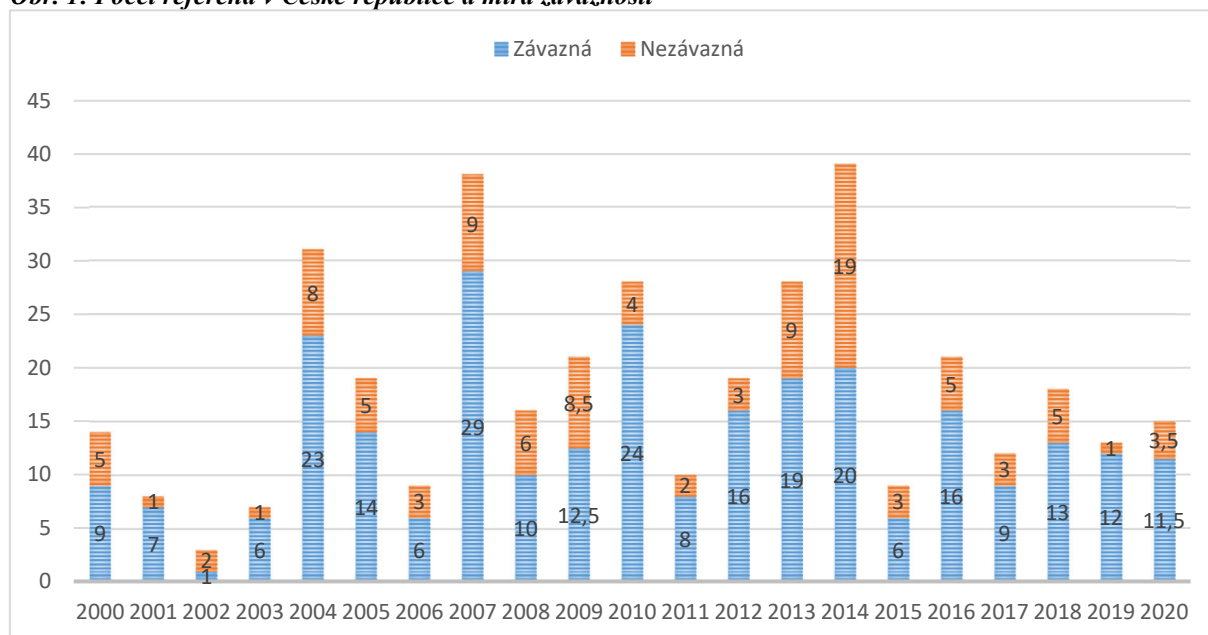
Zachycené údaje pocházející z databáze Ministerstva vnitra České republiky by měly být úplnou databází realizovaných referend s ohledem na ohlašovací povinnost. I přes tuto skutečnost má analyzovaný soubor jisté limity například v referendech s neohlášeným výsledkem, avšak i tak se jedná o nejdůvěryhodnější zdroj, který nám může ukázat poměrně zajímavé údaje. My jsme však pro náš případ neoznámená referenda individuálně dohledávali například v místních periodikách, takže se nám podařilo dataset za roky 2006–2020 zkompletovat. I tak by však byl výčet neúplný, protože před rokem 2006 ministerstvo nesbíralo údaje o místních referendech. Tato data jsme doplnili díky vstřícnému přístupu Michaela L. Smitha, který laskavě poskytl informace o referendech v letech 2000–2006, které pocházejí z jeho vlastního výzkumu. Celkem tedy zpracovaný dataset obsahuje soupis realizovaných referend, kterých se odehrálo 378. 272 z nich nakonec bylo závazných.

V míře realizace referend nelze hledat lineární závislosti, ale podle Balíka se jedná spíše o nahodilé vlny způsobené klíčovými tématy jako jsou americký radar v Brdech v roce 2007 nebo velká vlna referend o zákazu hazardu v letech 2013–2014 (Balík 2017: 68). Ještě doplníme, že další silný rok, 2004, byl zejména ve znamení referend o úložištích jaderného odpadu. Naopak roky 2006, 2011 a 2015 byly co do realizace roky nejslabšími, kdy však nehrály výraznou roli ani tak jako legislativní překážky, jako spíše obecný nezáměr o využití nástroje jako korektivu určitých společenských křivd nebo jiných výraznějších společensky rezonujících témat. Můžeme tak usuzovat i z toho, že po výše zmíněných legislativních úpravách nelze pozorovat výraznější konstantní nárůst realizovaných referend.

4.2 Vývoj počtu referend v jednotlivých letech a jejich závaznost

Referendum se poprvé v Českém prostředí objevilo v roce 2000 a od té doby se jedná o využívaný nástroj, který se využívá k řešení řady lokálních otázek a problémů. Průměrný počet referend během jednoho roku je 18 realizovaných referend s oznámenými výsledky. V prvním roce proběhlo referend 14, ale v dalších letech byl počet nižší, v roce 2002 proběhla pouhá tři referenda a jen jedno bylo nakonec závazné. Nicméně v roce 2004 došlo ke zvýšené počtu referend, jelikož se začala řešit otázka ukládání jaderného odpadu v souvislosti s uváděním jaderné elektrárny Temelín do provozu. Realizovaných 31 referend bylo třetím největším počtem realizovaných referend za jeden rok.

O dva roky později, v roce 2006, byl Temelín již v plném provozu a zkolaudován, takže se otázka úložiště vrátila do středu pozornosti a proběhlo 38 referend. Tento počet byl překonán pouze jednou, a to roku 2014, kdy se konalo 39 referend. Tento rok byl tematicky spojen zejména s otázkou regulace hazardu na území některých obcí, což se v tematice referend projevilo jak v četnosti, tak v preferované tematice. Dalšího roku se referendum konalo pouze devět. Následně se však počet opět stabilizoval a svým rozptylem odpovídá zhruba průměru 18 referend za rok. Nutno však podotknout, že na počet realizovaných referend mělo bezesporu vliv i zmírnění podmínek z roku 2008.

Obr. 1: Počet referend v České republice a míra závaznosti

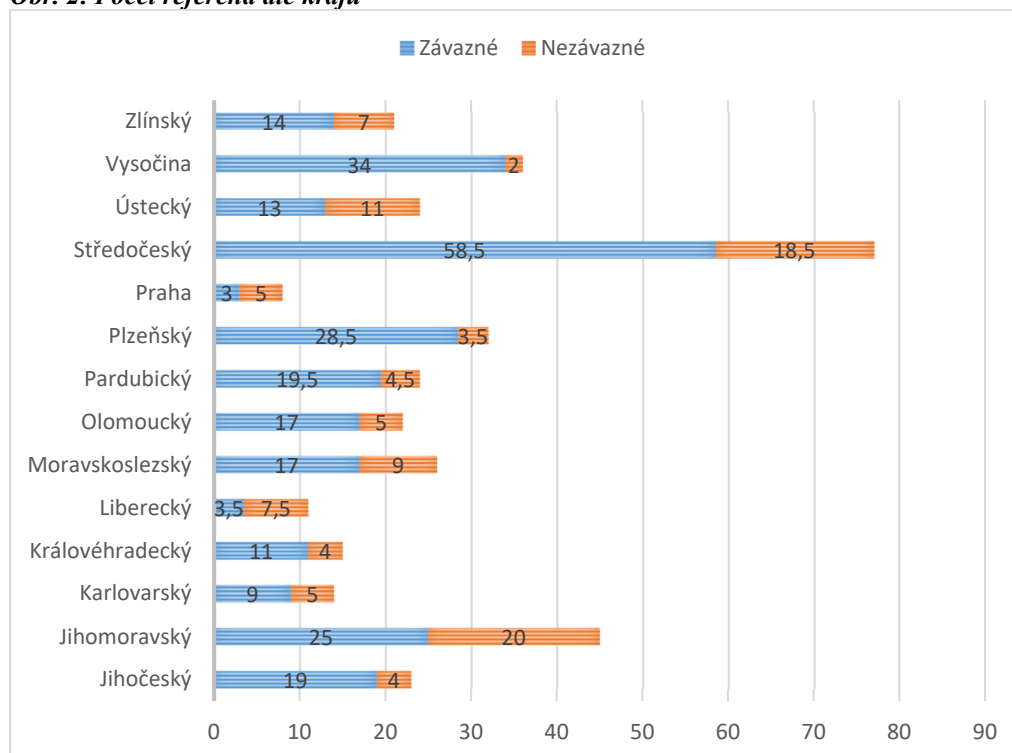
Zdroj: vlastní zpracování na základě dostupných dat MV ČR a datasetu Michaela L. Smithe.

4.3 Vývoj počtu referend v jednotlivých krajích

Pohled na počty referend v jednotlivých krajích na první pohled ukazuje jeden nesporný fakt. Referenda nejsou využívána rovnoměrně, tudíž se lze domnívat, že do tohoto jevu velmi výrazně vstupují lokální specifika, ať je to krajská politická kultura či socio-ekonomická situace. Při pohledu na údaje mohou být lehce matoucí hodnoty 0,5, což by se dalo vysvětlit jako jakési půlreferendum. Ale co to je? V některých referendech se objevily například dvě, ale více otázek a stalo se to, že některé svým výsledkem nebyly závazné, ačkoliv jiné položené ve stejném referendu ano. V tomto případě jsme se rozhodli, že zaneseme do výsledku poměrnou část, aby celkový počet referend zůstal nezměněn. Hodnota 0,5 tedy znamená, že polovina otázek byla závazná, druhá nikoliv.

Pomyslným vítězem se stal Středočeský kraj, který realizoval 77 referend, tedy absolutně nejvíce ze všech a více jak pětinu všech realizovaných referend. Druhý, Jihomoravský kraj jich realizoval o více jak třicet méně, přesně 45. Rozdíl mezi těmito dvěma kraji odpovídá, pro ilustraci, přibližně součtu počtů referend realizovaných v Praze, Liberecké a Karlovarském kraji. Zatímco Středočeským krajem „hýbala“ zejména tematika radaru v Brdech a rozšiřování letiště ve Vodochodech na mezinárodní, tak Jihomoravský kraj svoje „velké téma“ nemá. Jedná se o lokální témata, která nemají výraznějšího společného jmenovatele. V případě velkých celospolečenských témat jako je radar v Brdech, jaderný odpad či rozšiřování letiště je vyšší míra pochopitelná a dobře vysvětlitelná, ale Jihomoravský kraj si skutečně vystačil s místními tématy. Naopak hlavní město Praha se potýkalo s neefektivitou používání nástroje, což je pravděpodobně způsobeno velikostí územních celků a počtem oprávněných voličů, tedy i nutným vyšším počtem voličů pro závaznost. Témata v Praze se týkala takřka výhradně dopravní politiky či hazardu, což se zdá, že jsou témata, která nedokážou zcela mobilizovat občany.

Obr. 2: Počet referend dle krajů

Zdroj: vlastní zpracování na základě dostupných dat MV ČR a datasetu Michaela L. Smithe.

4.4 Tematika referend a další poznatky

Pavol Frič ve svých výzkumech ukazuje, že více jak polovina místních referend se koná v obcích do 1000 obyvatel (Frič 2016: 101), což jen potvrzuje Dahlovo přesvědčení o snazší realizaci aktivit přímé demokracie v menších jednotkách. Michal Nový navíc poukazuje na základě analýzy referend, že klíčovým faktorem pozitivně ovlivňujícím aktivní participaci občanů jsou takzvané NIMBY (Not in my back yard – ne na mém dvorku) otázky (Nový 2016: 497). Ty povětšinou staví občany před rozhodnutí, které se dotýkají přímo životů dané komunity, ať se jedná o výstavbu větrných elektráren či zřízení skládky na území obce. Tyto otázky svou palčivostí zpravidla vedou nejen k větší účasti občanů, ale i k větší míře závaznosti a platnosti referend. Může se často objevovat námitka vůči tomu, že při NIMBY otázkách uplatňují občané spíše osobní zájem a zájem lokální komunity nad vyššími zájmy, což může znamenat komplikace pro politiku na celostátní úrovni.

Stanislav Balík pak tematiku referend shrnuje s tím, že nejvyššího zájmu se těší problematika omezení výstavby v souvislosti s podnikáním a rozvoj obecního majetku, i když důležitou roli hrají otázky jako zřízení úložiště jaderného odpadu či budování větrných elektráren, zatímco na chvostu četnosti můžeme nalézt zejména otázky dopravy či fotovoltaiky (Balík 2017: 74). V současné době však řada politických stran prosazuje větší míru využívání referend v rámci nejvyšší úrovně politiky. Typickým představitelem jsou Piráti, kteří se snaží aktivně prosazovat výraznější prvky přímé demokracie (Charvát 2015; Maškarinec 2020; Naxera 2021).

5. Výsledky

V České republice se od zavedení nástroje referenda událo za dvacet let celkově 378 místních referend o rozličných otázkách. Ať se jedná o otázky výstavby, slučování obcí, ukládání jaderného odpadu či tak trochu nestandardních záležitostí jako je budoucnost obecní restaurace. Z celkového počtu 378 uskutečněných bylo závazných 272, tedy 72 %. Což svědčí o tom, že se referendům poměrně daří a k jejich realizaci se přistupuje v otázkách, na kterých mají občané skutečně zájem.

Z celkového počtu se 275 referend neuskutečnilo v souběhu s volbami, což je obecně chápáno jako nástroj, který zpravidla pomáhá ke zvýšení účasti, čímž je větší šance, aby referendum bylo závazné. I přes to bylo celkově 272 referend závazných, což svědčí o daleko větší zkušenosti v práci s tímto nástrojem, která vede k efektivnějšímu využití. Občané zcela jistě radši rozhodují o otázkách, které se jich přímo dotýkají, nicméně i ve vyhlášení referend se dá pozorovat jistý posun, který směřuje k tomu, aby tento nástroj byl skutečně využíván účelně.

V mezikrajovém srovnání naprosto dominuje Středočeský kraj, kde uskutečnilo 77 referend, ale nutno podotknout, že velká část se týkala právě již zmiňovaného radaru v Brdech. Naopak nejméně se referendum využívá na území hlavního města Prahy, což je dáno pravděpodobně velikostí municipality, a v Libereckém kraji, který dlouhodobě vykazuje specifickou podobu politické soutěže, jelikož zde tradičně bodují spíše lokální uskupení. Tyto dva kraje jsou i jediné, kde většina referend nebyla závazná (V Praze 62,5 % nezávazných a v Liberci 68,2 %), zatímco nejefektivnější kraj byla Jihomoravský (nezávazných pouze 5,5 %) a Plzeňský (10,94 %). Průměrná hodnota míry závaznosti je tak cca 72 % ve prospěch závaznosti.

6. Závěr

Místní referenda se v České republice etablovala jako poměrně efektivní nástroj řešení místních otázek, kde vykazují poměrně velkou efektivitu využití. Samozřejmě důležitou roli sehrávají větší zkušenosti a schopnost sdílet informace pomocí internetu a sociálních sítí, kde lze nalézt manuály a postupy pro přípravu referend, které zjednodušují přípravu i realizaci takovýchto občanských aktivit. I díky tomu bylo z doposud bezmála čtyř set realizovaných referend závazných 72 %, což ukazuje na profesionalitu příprav a skutečně vhodného formulování otázek. Byť dominantní jsou specificky lokální témata ovlivňující kvalitu života v daných lokalitách.

Pokud odhlédneme od skutečně výrazných a de facto bezpečnostních témat, jako jsou úložiště jaderného odpadu či umístění základny v Brdech, tak nelze pozorovat výraznější meziroční nárůst. Počet referend se výrazně neliší v meziročním srovnání, obvykle se jedná o počet v rozmezí 10-20 referend ročně. Nejedná se tedy o nikterak masovou záležitost, avšak je patrné, že občané se neobávají tento krok využít. I když samozřejmě platí, že čím menší municipalita, tím je větší šance na úspěch referenda. A s tímto přístupem jsou obeznámeni i iniciátoři, takže se častěji referenda konají i v městských částech, a ne v celých městech.

Je tak zřejmé, že místní referenda v sobě nesou jednoznačně vliv regionální politiky a jsou zde velmi dobře patrné vzorce ve využívání, protože nezávazná referenda vedou k tomu, že se tento nástroj v kraji nepoužívá. Z toho plyne skutečnost, že mezi jednotlivými kraji jsou výrazné rozdíly a rozhodně není tento nástroj přijímán v krajích jednoznačně. Nicméně i tak lze v posledních letech pozorovat posun k efektivnějšímu užití i v těchto krajích (Praha, Liberecký kraj), kde dříve referenda končila pouze jako nezávazná. To vše svědčí spíše o tom, že v kontextu stávající diskuse o krizi demokratického občanství a demokracie obecně v zemích V4 se v České republice etablují nástroje politické participace občanů.

Literatura

- [1] BALÍK, S., (2017). Referenda a česká demokracie. In: BALÍK, S., M. PINK, A. ROBERTS, M. RYBÁŘ, P. SPÁČ, P. SVACINOVÁ, P. VODA. *Kvalita demokracie v České republice*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). pp. 58-76. ISBN 978-80-7325-417-9.
- [2] BAUN, M., MAREK, D., (2006) Regional Policy and Decentralization in the Czech Republic. *Regional & Federal Studies*, vol. 16, no. 4, pp. 409-428, ISSN 1743-9434. DOI: 10.1080/13597560600989011
- [3] BLÁHA, P., (2015). Pokus o omezení pravomocí prezidenta Islandu v „nové ústavě“. *Central European Journal of Politics* vol. 1, no. 2, pp. 79-88. ISSN 2464-479X
- [4] BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D., (2007) Regional Innovation Policies in the Czech Republic and the Case of Prague: An Emerging Role of a Regional Level?, *European Planning Studies*. vol. 15, no. 7, pp. 871-888. ISSN 1469-5944. DOI: 10.1080/09654310701356175
- [5] CÍSAŘ, O., (2008). *Politický aktivismus v České republice: sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). ISBN 9788073251680.
- [6] CÍSAŘ, O., NAVRATIL, J., VRÁBLÍKOVÁ, K., (2011). Staří, noví, radikální: politický aktivismus v České republice. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, vol. 47, no. 1, pp. 137-167. ISSN 0038-0288.
- [7] ČERMÁK, D., MIKEŠOVÁ, R., STACHOVÁ, J., (2016). Regional differences in political trust: Comparing the Vysocina and Usti Regions. *Communist and Post-Communist Studies*. vol. 49, no. 2, pp. 137-146. ISSN 1873-6920. DOI: 10.1616/j.postcomstud.2016.04.003
- [8] ČERMÁK, D., VOBECKÁ, J. BERNARD, J., ILLNER, M., KOSTELECKÝ, T., PATOČKOVÁ, V., STACHOVÁ, J., VAJDOVÁ, Z., (2011) *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě: význam, praxe, příslib*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 9788074190674.
- [9] DAHL, R., (1998). *On democracy*. New Haven: Yale University Press. ISBN 0300076274.
- [10] DAHRENDORF, R., (1991). Úvahy o revoluci v Evropě v dopise, který měl být zaslán jistému pánovi ve Varšavě. Praha: Evropský kulturní klub. ISBN 808521217X.
- [11] DELLA PORTA, D., (2013). *Can democracy be saved?: participation, deliberation and social movements*. Malden: Polity press. ISBN 9780745664606.
- [12] DELLA PORTA, D., (2020). *How Social Movements Can Save Democracy: Democratic Innovations from Below*. Oxford: Polity Press. ISBN 9781509541270.

- [13] DRULÁK, P., (2012). *Politika nezájmu: Česko a Západ v krizi*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 9788074191152.
- [14] FISCHER, J., (2005). *Krise demokracie*. Praha: Karolinum. ISBN 8024606585.
- [15] FRÍČ, P. (ed.), (2016). *Občanský sektor v ohrožení?*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 9788074192432.
- [16] HAVLÍK, M., (2015). Problematika přímé demokracie v Kalifornii. *Central European Journal of Politics* vol. 1, no. 2, pp. 17-28. ISSN 2464-479X
- [17] CHARVÁT, J., (2015). Právice nebo levice? Analýza ideologie pirátských stran. *Central European Journal of Politics* vol. 1, no. 2, pp. 29-39. ISSN 2464-479X
- [18] CHARVÁT, J., (2018). Konsociační demokracie a její alternativy v plurálních společnostech: příspěvek k 50. výročí jedné teorie. *Acta Politologica*, vol. 10, no. 3, pp. 80–97. ISSN 1803-8220. DOI:10.14712/1803-8220/9_2018
- [19] KUBÁT, M., (2013). *Současná česká politika: co s neefektivním režimem?*. Brno: Barrister & Principal. ISBN 978-80-87474-86-0.
- [20] LINEK, L. 2013. *Kam se ztratili voliči?: vysvětlení vývoje volební účasti v České republice v letech 1990–2010*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). ISBN 9788073253141.
- [21] LINEK, L., (2010). *Zrazení snu?: struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledky*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 9788074190292.
- [22] MAŠKARINEC, P., (2009). Parlamentní volby na Islandu 2009: historické vítězství levice. *Evropská volební studia*, vol. 4, no. 2, pp. 189-93. ISSN 1801-6545
- [23] MAŠKARINEC, P., (2020). Crossing the left-right party divide? Understanding the electoral success of the Czech Pirate Party in the 2017 parliamentary elections. *Politics*, vol. 40, no. 4, pp. 510-526. ISSN 0263-3957. DOI:10.1177/0263395720920768
- [24] MUTZ, D., (2006). *Hearing the other side: deliberative versus participatory democracy*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0521847508..
- [25] NAXERA, V., (2015). *Korupce v komunistickém režimu a v průběhu postkomunistické transformace: studie korupčních, klientelistických a patronážních jevů z prostředí Československa/České republiky*. Brno: Doplněk. ISBN 9788072393237.
- [26] NAXERA, V., (2021). Let us blow them down!: Corruption as the subject of (non-)populist communication of the Czech Pirate Party. *Politics (in print)*. ISSN1467-9256.
- [27] NOVÝ, M., (2015). *Vyšší princip?: individuální a kontextuální determinanty volební účasti ve 31 zemích*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). ISBN 9788073253677..
- [28] NOVÝ, M., (2016). Explaining turnout in local referenda in the Czech Republic: does a NIMBY question enhance citizen engagement? *East European Politics*, vol. 32, no. 4, pp. 487-504. ISSN 21599165. DOI:10.1080/21599165.2016.1183486
- [29] PATEMAN, C., (2000). *Participation and democratic theory*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9780521290043.
- [30] PINK, M., EIBL, O., (2018) The 2016 Czech regional elections: Without real regional parties or voters' interest, *Regional & Federal Studies*. vol. 28, no. 3, pp. 353-365. ISSN1743-9434. DOI: 10.1080/13597566.2018.1450746
- [31] ROUSSEAU, J., (2002). *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk. ISBN 8086473104.
- [32] SEKERÁK, M., (2015). Akú teóriu pre súčasné demokracie?: K teoretickým o vzťahu konceptov participatívnej a deliberatívnej demokracie. *Annales Scientia Politica*, vol. 4, no. 2, pp: 8-18. ISSN 1339-0732.
- [33] SMITH, M., (2007). *Přímá demokracie v praxi - politika místních referend v České republice*. Praha: ISEA - Institut pro sociální a ekonomické analýzy. ISBN 9788073301170
- [34] SMITH, M., (2009). *Občané v politice: studie k participativní a přímé demokracii ve střední Evropě*. Praha: ISEA - Institut pro sociální a ekonomické analýzy. ISBN 9788090331655
- [35] STEJPANOVIČ, D., TIERNEY, S., (2019) The Right to Vote: Constitutive Referendums and Regional Citizenship, *Ethnopolitics*, vol. 18, no. 3, pp. 264-277, ISSN 1744-9065. DOI: 10.1080/17449057.2019.1585090
- [36] STULÍK, O. (2016). *Dějiny evropských politických teorií*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. ISBN 978-80-261-0683-8.
- [37] ZNOJ, M., BÍBA, J., VARGOVČÍKOVÁ, J., (2014). *Demokracie v postliberální konstelaci*. Praha: Karolinum. ISBN 9788024628783.

Příspěvek byl zpracován v rámci grantu Vzorce kvality demokracie na regionální úrovni v zemích V4: Vhled do černé skříňky. Grantová agentura České republiky, grant č. 20-04551S.